

„Színezd újra!” – Szakoktató szak újra a Dunaújvárosi Egyetemen

Összefoglalás: A szakoktató képzés a Bologna-folyamat egyik vesztese volt, hiszen a műszaki képzési területhez csatlakozott a pedagógus képzési terület helyett. Ez az elköteleződés a szak szakmai tartalmának kialakításában is megmutatkozott, a szak arányaiban főként a műszaki BSc területekhez sorolódott elsősorban és csak másodsorban szolgálta a műszaki pedagógusképzés igényeit. Mindez azt eredményezte, hogy 2007–2021 között valamennyi képzőhelyen alig jelentkeztek erre a képzési formára, leginkább azért, mert az alapozó tárgyak komoly akadályt jelentettek a jelölteknek és igen nagy fokú volt a lemorzsolódás. A műszaki szakoktató képzés zsákutcáját és beiskolázási sikertelenségét látva, több javaslat született a képzés típusának, szakterületi besorolásának megváltoztatására, ennek egyik reményteli lehetősége a Szakoktató BA képzés, amely 2020-ban, a szakmaipedagógus-képzők lobbijának hatására körvonalazódott és öltött testet a szakmai tanárképző intézetek összefogásának nyomán. A szakoktató alapképzési szak a pedagógusképzési területre került, ezáltal új lehetőségek nyíltak a szak és a szakot indító intézmények számára. Az írás ennek mentén kívánja feltárni a szakoktató szakban rejlő perspektívákat.

Kulcsszavak: Szakképzés, szakoktatóképzés, oktatáspolitikai.

A szakmai pedagógusképzés szakjai közül a mérnök-tanár-képzés az elméleti, míg a szakoktató képzés a gyakorlati tárgyak oktatására készíti fel a pedagógus-jelölt kollégákat a szakképzés, felnőttképzés és vállalati képzés igényei mentén [1]. A szakoktató képzésének történetét az alábbi ábrával szeretnénk felidézni (1. ábra).

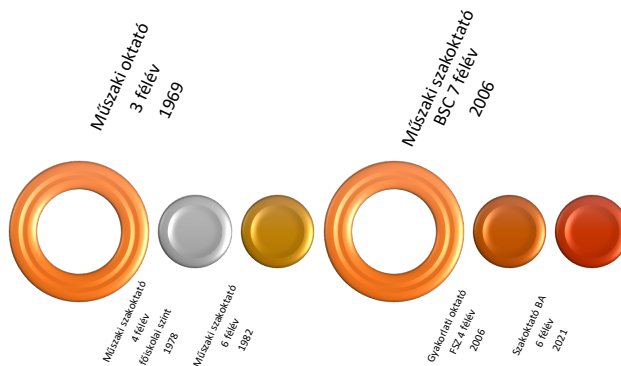
* Dunaújvárosi Egyetem,
Tanárképző Központ
E-mail: bana@uniduna.hu

[1] Bacsa-Bán Anetta (2021b): *Szakmai pedagógusok: Szakoktatók és mérnök-tanárok a 21. század első évtizedeinek gyorsan változó világában*. Dunaújváros: DUE Press.

[2] Orosz Lajos (1991): A műszaki pedagógusok képzésének története In: Szövényi Zsolt (Szerk.): *A szakmai pedagógusok képzésének története Magyarországon 1945–1988*. Budapest: OKI, pp. 9–54.

[3] A művelődési miniszter 3/1965. (VI. 4.) MM számú rendelete a műszaki tanárok és technikus-tanárok képzéséről.

1. ábra. A műszaki oktató – műszaki szakoktató szak fejlődésének mérföldkövei

Forrás: Bacsa-Bán, 2020; 2021a

A mérnökstanárok, műszaki tanárok, technikustanárok képzésnek története, illetve képzési előzménye közel 150 éves, gyökerei a műegyetemi szaktanár-képzéshez nyúlnak vissza. Rajtuk kívül azonban sok műszaki pedagógus dolgozik a szakképzésben: a szakmai gyakorlatok irányítói, több ezer műhelyoktató. [2] Az ő pedagógiai képzésük érdekében az első „szerény” lépések 1967-ben történtek meg. Ebben az évben hozták létre a Budapesti Tanítóképző Intézetben – átmeneti jelleggel – az ipari szakoktatók kétéves pedagógiai levelező tanfolyamát. [3]

Erre a képzésre a szakmunkásképző iskolák felügyelő hatóságainak kijelölése alapján olyan szakmunkás képesítésű szakoktatókat vettek fel, akiknek nem volt középiskolai végzettségük.

Évente 100 hallgató képzését tudták vállalni, akik 25 fős csoportokban hetenként két alkalommal 5–5 órás konzultációkon vettek részt. A pedagógiai gyakorlatokat a MüM által kijelölt szakmunkásképző iskolákban végezték. Sikeres záróvizsga után „szakoktatói tanfolyami bizonyítvány”-t kaptak. [2]

Műszaki oktató 1969

A Művelődésügyi Minisztérium értekezlete 1969-ben a műszaki pedagógusok képzésének decentralizálásáról és kiterjesztéséről is döntött. Ennek két oka volt: az egyik, hogy folyamatos ellátást nyújtssanak a szakképzés számára, míg a másik ok az volt, hogy a műhelyoktatók pedagógiai képzésére megoldást találjanak. [2]

Ezen igény mentén tervezték a műhelyoktatók pedagógiai képzését. Az új, ún. műszaki oktató szak levelező tagozaton három féléves tanulmányi idővel indult el.

A műszaki oktató szak felvételi feltétele a középfokú technikumi vagy szakközépiskolai végzettség (vagy gimnáziumi érettségi és szakmunkás-bizonyítvány) volt, ehhez kapcsolták a kötelező legalább kétévnnyi műhelyoktatói gyakorlatot. [2]

A 3 féléves képzés keretében ideológiai és pedagógiai tárgyakat tanultak, s főképp a szakmájuknak megfelelő gyakorlati foglalkozások oktatási módszertanát dolgozták fel. A jelöltek pedagógiai, módszertani tárgyú záródolgozatot is írtak.

A záróvizsgán elnyert műszaki oktatói oklevél nem volt főiskolai jellegű, azaz nem felelt meg a főiskolai vagy a mai BSc szintnek. Ugyanakkor óriási hiánypótló szerepet töltött be a képzés, ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a tanárképző intézetek és pedagógiai tanszékek munkájának eredményeként 1980-ig mintegy 4000 hallgató szerzett ilyen típusú „oklevelet”. [2]

A szak létesítésének egyik célja az volt tehát, hogy a pedagógiai képesítés nélkül – csak középfokú szakmai felkészültséggel – oktatók, a képzés nyomán mind pedagógiai, mind szakmai ismeretekkel legyenek felvértezve, azaz a gyakorlati oktatás szakmai és pedagógiai színvonala emelkedjék a középfokú szakmai oktatásban. [4]

Műszaki oktatók 6 féléves képzése

Az 1970-es évek végén továbbfejlesztették a műszaki oktatók képzését, amelynek leginkább a 3 féléves időtartama bizonyult elégtelennek, e kérdés 1976-tól kezdődően az OOT (Országos Oktatási Tanács) ülésein rendszeresen napirenden volt. 1976-ban a kétéves nappali képzés is felmerült. Az OM javaslatára 1978. júniusában az OOT a tanulmányi időt 1978 szeptemberétől 4 félévre és főiskolai szintre emelte. 1980-ban az OOT-n már beszámoltak a 4 féléves levelező képzés tanterveinek, tantárgyi programjainak elkészítéséről és a felvételi vizsgák rendjének kialakításáról; s ekkor

[2] Orosz Lajos (1991): A műszaki pedagógusok képzésének története. In: Szövényi Zsolt (Szerk.): *A szakmai pedagógusok képzésének története Magyarországon 1945–1988*. Budapest: OKI, pp. 9–54.

[4] Horn Miklós (1991): Szaktanár- és szakoktatóképzés a Kereskedelmi és Véndéglátóipari Főiskolán. In: Szövényi Zsolt (Szerk.): *A szakmai pedagógusok képzésének története Magyarországon 1945–1988*. Budapest: OKI, pp. 133–156.

[2] Orosz Lajos (1991): A műszaki pedagógusok képzésének története In: Szövényi Zsolt (Szerk.): *A szakmai pedagógusok képzésének története Magyarországon 1945–1988*. Budapest: OKI. pp. 9–54.

[5] Magyar Erzsébet (1985): *A hazai műszaki pedagógus-képzés története (1945–1985)*. doktori értekezés, Szeged.

azt is javasolták, hogy a tanulmányi időt emeljék 6 félévre, mert a 4 féléves képzés nem tudja biztosítani a főiskolai képzési szintet. Végül a módosított 6 féléves főiskolai szintű képzést a művelődési miniszter 8/1982-es MM utasításban rendelte el. [2]

Műszaki szakoktató főiskolai szintű képzés

A képzés levelező tagozaton folyt a BME-n, az NME-n és a kijelölt műszaki főiskolákon az alábbi szakmacsoportokban: gépipari, közekedési, vegyipari és könnyűipari. A műszaki szakoktatói szakra azok pályázhattak, akik szakközépiskolai, ill. középfokú technikai képesítéssel, vagy gimnáziumi érettségivel és emellett szakmunkás-bizonyítvánnyal, továbbá legalább két éves oktatói vagy szakmunkás gyakorlattal rendelkeztek. [5]

A 6 féléves oktatás létrejöttének egyik indoka a felvételre jelentkezők elégtelen belépő tudása volt, ugyanakkor a megváltoztatott képzésre jelentkezők esetén azzal is szembesültek a képzők, hogy a felvételizők többségének nagyon hiányos az általános műveltsége is.

A képzés eredményességét, társadalmi hasznosságát, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1972 és 1987 között a képző intézmények 6 433 műszaki oktatói oklevelet adtak ki, csak viszonyításképpen ugyanekkor 1444 mérnöktanári, 4 314 műszaki tanári oklevél került kiadásra, azaz a műszaki pedagógusképzés csaknem felét ezen időszakban a műszaki oktatók képzése jelentette. Míg 1964 és 1987 között végzett 13 512 műszaki pedagógusból is jelentős e létszám. A szakoktatóképzés az eltelt időszakban az oktatást tekintve is, de szakmai és pedagógiai tartalmát tekintve is sokat fejlődött, új, tartalmában és szerkezetében is korszerűbb lett.

A műszaki szakoktató szak 3 éves, főiskolai levelező tagozatos alapképzése egészen a Bolognai-folyamat szerinti 7 féléves műszaki szakoktató BSc szak létrejöttéig működött. Főiskolai oklevelet adó képzésként, alapvető célja mindig is az volt, hogy hozzájáruljon a középfokú szakképzés színvonalának emeléséhez. Ennek érdekében pedagógiaiilag és szakmailag felkészítsen a szakközépiskolákban, a szakmunkásképző iskolákban és a szakiskolában folyó gyakorlati képzés vezetésére.

Gyakorlati oktató FSZ képzés

A műszaki szakoktató szak hagyományos képzése továbbra is csak levelező tagozaton történt 2002 és 2007 között. A beiskolázás széleskörű szakmai területről volt lehetséges. A szak megújítása a felsőfokú szakképzés (FSZ) keretében lett volna elképzelhető a következő tanévtől, miután a „Gyakorlati oktató” képzés indítását jóváhagyták és a tanárképzést folytató intézetek elkészítették az Oktatási Hivatalhoz benyújtandó kérelmet, dokumentumokat, programokat. Ez a program azonban nem járt sikerrel.

E gyakorlati oktató FSZ szak életre hívó szüksége abból fakadt, hogy a már akkreditált Műszaki szakoktató BSc szak elsődlegesen a tanműhelyekben, tanirodákban, tankonyhákban stb. folyó gyakorlati képzés számára képez szakoktatókat. A viszonylag magas belépési követelményeket támasztó, a képzés során mind az elméleti, mind pedig a gyakorlati ismeretek, jártasságok és készségek fejlesztését előtérbe helyező képzés indokolatlannak bizonyult a kis- és középvállalkozások, valamint a szolgáltatások körében folyó gyakorlati képzések számára.

Az itt folyó iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli gyakorlati képzéseknek elsősorban nem diplomás szakemberekre van szükségük, hanem olyan középfokú szakképesítéssel és pedagógiai végzettséggel egyidejűleg rendelkező szakemberekre, gyakorlati szakoktatókra, akik készek és képesek a fenti pedagógiai feladatok ellátására.

A gyakorlati oktató FSZ képzés szorosan kapcsolódott volna a műszaki képzési terület különböző szakágaihoz, összhangban a kompetenciaalapú OKJ szakmacsoportjaival.

Olyan gyakorlati oktatók képzését tűzte ki célul, akik szakirányú kompetenciákra épülő pedagógiai kompetenciáik birtokában képesek a kisvállalkozások keretében folyó egyedi vagy kiscsoportos (2–6 fő) szakmai gyakorlatok vezetésére. A képzési idő 2 évben került meghatározásra a tervezet szerint, ahol a megszerezhető 120 kreditből maximum 60 kredit beszámítható lett volna a BSc képzésbe.

A gyakorlati oktató FSZ képzés során elsősorban kompetens szakembereket akartak adni az iskolarendszerű szakképzés számára a nem csoportos, nem alapképzési gyakorlati képzőhelyein (kisvállalkozásoknál, egyedi munkahelyek üzleteiben, műhelyeiben, irodáiban) szakmai gyakorlatok vezetésére; az iskolarendszeren kívüli szakképzés számára a tanfolyami kurzusainak, programjainak gyakorlati foglalkozásainak vezetésére; és a mesterképzés (az OKJ végzettségre és gyakorlatra épülő, nem felsőfokú képzés) szakmai gyakorlatainak vezetésére.

[6] Molnár György–Berki Éva (2020): *Javaslat az iskolai szakoktató képzéshez.* (Kézirat) *Magyarországon 1945–1988.* Budapest: OKI. pp. 9–54.

[5] Magyar Erzsébet (1985): *A hazai műszaki pedagógus-képzés története (1945–1985).* doktori értekezés, Szeged.

Műszaki szakoktató BSc

A Bologna-folyamat hatására a műszaki szakoktatóképzés is megújult, bachelor szintű képzésként a műszaki képzési területhez csatlakozott a pedagógus képzési terület helyett. Ez az elköteleződés a szak szakmai tartalmának kialakításakor is jelentőssé vált, a pedagógiai tartalom háttérbe szorításával. A szak arányaiban főként a műszaki BSc területekhez sorolódott elsősorban és csak másodsorban szolgálta a műszaki pedagógusképzés igényeit. A képzést eredetileg mind a nappali, mind a levelező tagozatos képzési formában szerették volna a képzést létrehozó szakmai pedagógusképzők elindítani, ugyanakkor nappali tagozaton nem sikerült hallgatót beiskoláznia egyetlen képzőhelynek sem. Mindezek mellett sajnos a műszaki képzési területnek megfelelően a magas műszaki ismeretek jelenléte a képzésben azt eredményezte, hogy levelező tagozaton is csak csekély létszámmal és néhány képzőhelyen tudott elindulni. E Bologna-rendszerű műszaki szakoktató képzés túlzott mértékű szakmai és alapozó tárgyi ismeretet jelentett a hallgatóknak.

Szakoktató BA

A műszaki szakoktatóképzés szakutcaját és beiskolázási sikertelenségét látva, több javaslat született a képzés típusának, szakterületi besorolásának megváltoztatására, amely 2020-ban, minisztériumi javaslat nyomán körvonalazódott és testet is öltött a szakmai tanárképző intézetek összefogásának nyomán. A szakoktató alapképzési szakot a pedagógusképzési területre sorolták át. A képzési időtartam 6 félévre csökkent és ezeknek megfelelően a korábban kidolgozott Iskolai szakoktató KKK is aktualizálódna. Ennek legfőbb okai a következők:

- a szakoktatóképzés integrálása alapként szolgálhat a képzési és kimeneti követelmények egységesítéséhez, a specializációkkal az új OKJ helyetti Szakmajegyzék szakmacsoportjaihoz való illesztéséhez, valamint a felsőoktatási képzési kínálat racionalizálásához;
- a pedagógus képzési területhez való átsorolás segíti egyrészt a szakoktatóképzés iránti érdeklődés növelését, másrészt a tanulási utakat tekintve a szakmai tanári területen való továbblépését;
- a specializációkon belüli további szakterület megnevezésével a foglalkoztatás támogatása a cél, a szakterületek vonatkozásában pedig a Szakmajegyzék szakmacsoportokhoz való illeszkedés biztosítása;
- bementi feltételként szükséges szakmai kompetenciák elvárása teszi megalapozottá a gyakorlatorientált szakoktató képzést. [6]

Az alapképzési szakon belül a szakoktató szak az alábbi specializációkkal indult el: műszaki, agrár, üzleti, szolgáltatási – ez utóbbi a képzőhelyek nagy igénye és 2007-től szüneteltetett képzési terület volt.

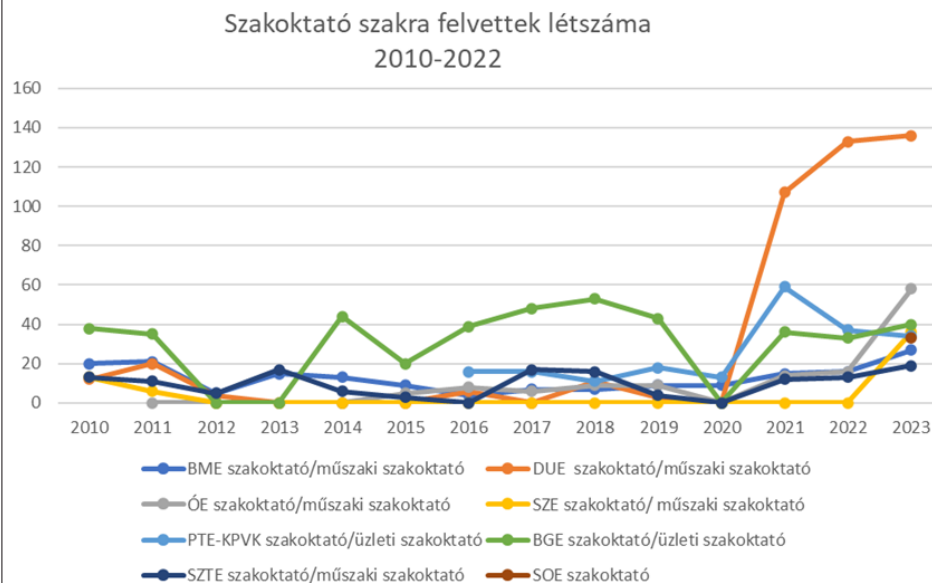
A képzés célja a Szakmajegyzék műszaki, agrár, üzleti és szolgáltatási szakterületi szakmacsoportjaiba tartozó szakképesítések iskolai rendszerű és iskolarendszeren kívüli képzéseiben folyó szakmai gyakorlati tárgyak oktatása, az összefüggő szakmai gyakorlatok megtervezésére, szervezésére, vezetésére, lebonyolítására felkészült szakoktatók képzése, akik felkészültek a pedagógus kompetenciaelvárások teljesítésére és a tanulmányaik szakmai tanár mesterképzésben való folytatására. A képzés része a szakmai gyakorlati tantárgyakhoz kapcsolódó tanműhelyi, tangazdasági, tankonyhai, tanbolti, tankórházi, szakképző intézményen belüli és kívüli összefüggő szakmai (vállalati képzőhelyeken folytatott csoportos üzemi, tanműhelyi, ...) gyakorlatok lebonyolítására, a felsőoktatási szakképzés, a felnőttképzés és átképzés, valamint a közoktatás gyakorlati képzési feladataira történő felkészítés.

Az összefüggő szakmai gyakorlat legalább hat hét időtartamot elérő, szakmai gyakorlólhelyen (iskolai, vállalati) szervezett gyakorlat. A gyakorlat a szakmai specializációnak megfelelő és a pedagógiai kompetenciák fejlesztését is biztosítja. A hallgatók a szakmai gyakorlat során szerzett tapasztalataikat portfólióban rögzítik, a gyakorlathoz kísérő szeminárium kapcsolódik.

A képzés folyamán a hallgatók különböző tantárgyaikhoz (NAT szakterületi és Szakmajegyzék szakmacsoportos/ágazati ismeretek, pedagógiai-pszichológiai gyakorlati ismeretek, Szakmajegyzék szakmai gyakorlati ismeretek) kötődően folyamatosan oldanak meg olyan projektfeladatokat, melyek feltétele a tantervben meghatározott iskolai gyakorlatokon való részvétel. A képzés utolsó félévében kötelező összefüggő iskolai és munkahelyi gyakorlaton kell részt venni. Ennek során a hallgatók elsajátítják szakterületük gyakorlati képzésének sajátosságait és feladatait a szakképző intézményekben és gyakorlati képzőhelyeken. A gyakorlat folyamán mentoraik irányításával önálló oktatási és szakmai tevékenységet folytatnak. A képzés népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 2021-től egyre több képzőhely egyre nagyobb számú hallgatóval lép a képzési palettára (2. ábra).

[7] Rádli Katalin (2011): Szakmai tanárképzés és oktatáspolitikai. In: *Szakmai tanárképzés: múlt – jelen – jövő NFKK Füzetek*. 7., Budapest: Aula.

2. ábra. Szakoktató szakra felvett hallgatók száma képzőhelyenként

Összegzés

A műszaki pedagógusokkal szemben támasztott követelmények teljesítését elősegíti, hogy képzésük anyaga a műszaki ismeretekkel rendelkező gyakorló pedagógus tapasztalataival összefonható (Szatmáry, 1985). Ezen elvárások 35 éve fogalmazódtak meg, ugyanakkor ma is – kivétel nélkül – helytállóak.

A szakmai pedagógusok képzésének történetében tükröződnek a mindenkori felsőoktatás-politikai változások is, talán még inkább, mint a pedagógusképzés egészének változásai. A neveléstörténetben, a felsőoktatás történetében a képzés, az intézményrendszer előzményeit, gyökereit mutatják az ágazatok szakmai irányításának, a technikusképzésnek, a felsőoktatási intézményrendszer átalakulásának, megvalósulásának tényei. [7]